

HRVATSKI PLANINAR

GLASILO HRVATSKOG PLANINARSKOG DRUŠTVA

GOD. XXVII.

TRAVANJ 1931.

BROJ 4.

DR. J. POLJAK:

ZAGREB

DURMITOR

Dobri Dô.

Nakon trodnevnog boravka u divnom okolišu Škrke odlučismo četvrti dan da je ostavimo i da krenemo dalje prema našoj osnovi. Jedan naš drug odlučio je da ostane još jedan dan u Škrki, da botanizira po dolinskim strmim stranama, pa smo se dogovorili, da ćemo se slijedećeg dana naći zajedno na vrhu Bobotova Kuka: on iz Škrke, a mi sa Dobrog Dola. Zaputismo se dakle svi u pravcu prema Škrčkom Ždrijelu ponajprije neravnim i valovitim dnom doline Škrke, da se na podnožju Ždrijela odmorimo, jer nas je odavle čekao strm i dosta dugačak uspon na samo ždrijelo. Nakon kratka odmora oprostismo se s našim drugom i započesmo strmi i teški uspon. Vruć srpanjski dan, pa sunce uprlo svoje trake baš u našu stazu, a mi kao mravi polako napredujemo, jer te zaustavlja strmenitost, a isto toliko i jaka žega, koja prijeći brži tempo napredovanja. Uz dosta napora i muke s našim konjima stigosmo jedva Bog da nekako na samo Škrčko Ždrijelo. Mala stanka od nekoliko minuta, da izduvamo konje, kako kaže naš starina S., pa se počesmo spuštati sa Ždrijela u Dobri Dô. Taj silaz bio je dosta komplikiran, jer pločeviti i goli kamenasti teren bio je prava muka za uboge naše konje, koji su teškom mukom silazili, i to tako, da smo konjče po konjče vodili do Dola, samo da im se ništa ne dogodi. Tako smi sišli na sjeverni skrajni rub Dobrog Dola odakle udarismo u pravcu južnom prema katunima u južnom njegovu dijelu.

Dobri Dô je visoravan na južnom podnožju centralnog durmitorskog masiva, koji se pruža u pravcu od sjeverozapada prema jugoistoku, pa ga od Todorova Dola dijeli niski hrbat Priespe 1962 m, a od Dolova sedlo 1884 m na istočnoj strani Dobrog Dola. Unakoko Dobrog Dola nalazimo značajne gorske nizove, koji se odlikuju zasebnim svojim karakterističnim oblicima. Tako na sjeveru zatvara visoravan Dobri Dô strmi i stepeničasto odlomljeni samogradu sličan štit, dalje se nastavljaju Vjetrena Brda i Uvita Greda, značajni sa svojih tankih slojeva, koji se jasno vide od strane Dobrog Dola, dok

im je tjeme pokriveno travnjacima. Sa jugoistoka uzdiže se iznad Dobrog Dola poput sedla uvita Sedlena Greda (2226 m), koja se prema jugu veže na značajnu Žutu Gredu, čija se jugozapadna strana strmo ruši pod imenom Boljskih Greda prema gornjem dijelu doline Komarnice. Sedlom Klještinom vezuje se Žuta Greda prema sjeverozapadu sa golim i kamenitim Lojanikom, čiji se izdanci opet vežu sa Prijespolom. U tome međuprostoru uvalio se Dobri Do sa svojom najnižom točkom na južnom skrajnjem kraju dola 1656 m, gdje su ujedno južno te točke smješteni katuni Drobnjaka sa Jezera. Ne smijemo misliti da je Dobri Do jedna apsolutna ravan, po kojoj se ide kao po stolu; baš protivno tomu to je ravan puna dubokih udolica, znatnih terenskih uzvisina. Cijela ravan svojom dužinom silazi od podnožja durmitorskih vrhunaca u dvije do tri stepenice prema sredini t. j. prema najdubljem mjestu Dola, kuda se povlači gotovo od Prijespe kroz cijeli Dobri Dō sve do Klještine duboka brazda uske doline, kojom početno teče potočić. Taj nakon kratkog toka ponire u vaspencima, a samo za vrijeme jačih oborina teče voda cijelom dolinom. U tom dolinskom usjeku nalazi se sjeverozapadno od katuna kojih 600 m udaljeno izvrsno vrelo hladne kao led gorske vode, koja izbija iz dosta oširoke pukotine u tanko pločastom sivkasto bijelom vaspencu. Površina Dobrog Dola bez ikakve je vegetacije, pa stoga ne nalazimo diljem cijelog Dola nigdje nikakvo ma ni kržljavo stablo. Tek podnožje Lojanika i Žute Grede obrasio je grmovima klekovine bora. Inače je površina Dobrog Dola pokrita pretežno travom, između koje se je u doba, kada smo mi bili tamo (početak kolovoza), osobito isticao jedan intenzivno crveni karafil, kojega je bilo sva sila po uvalama i dolinskim stranama.

U najjužnijem dijelu Dobrog Dola smjestili su Drobnjaci sa Jezera svoje katune, kojih ima danas priličan broj, a kojih je negda bilo znatno više. Tip ovih katuna uglavnom je saglasan sa katunom na Škrki (vidi sl. u prilogu br. 3. »Hrv. Planinara« 1931.) s razlikom, što imadu oko katuna ogradu za ovce, a gdjekoji katun ima i posebnu staju za zatvaranje ovaca. Preko dana oko katuna je mrtvo i pusto, a pravi život samo je izjutra, kad počinje muzenje ovaca i izgon na pašu, a pogotovo je živo i bučno pred večer, kada se stada vraćaju kući s paše, kada janjci nestripljivo bleje ne mogući dočekati svoje majke, koje će da ih nahrane obilnim i gustim mljijekom. U katunima su bile pretežno samo žene i djeca, jer su odrasli muškarci ostali na Jezerima, gdje je tamo u to doba baš počela kosidba sijena, što je u tom kraju uz nešto malo ječma i krumpira glavni gospodarski produkt.

Od podnožja Škrčkog Ždrijela probijali smo se dosta mučno

kroz razne udolice, strmine, police i dolove, dok smo konačno stigli do neposredno pred prvi katun, gdje smo na jednoj posve ravnoj ploči odlučili da udarimo naš logor. Kako je bilo još dosta rano, prepustili smo se na jakom suncu malo ljenčarenju, pa nakon dobra sata odmora i slaba i mršava ručka počesmo podizati naše šatore, jer je sunce već zašlo za Lojanik, pa se odmah osjećala hladnoća, koja u tim visinama nastupa sa zalazom sunca. Nakon što smo složili šatore, naložismo vatru, da nešto priredimo za večeru, jer smo gotovo cijeli dan postili. Iza večere prosjedismo uz vatru čavrljajući i pušeći, kad se iz gustog mraka u pravcu stanova počnu približavati neke tamne sablasne sjene. Tek kad su došli već posve

Foto: Dr. J. Poljak

DURMITOR: POGLED NA ZUPCE IZ SURUTKA DOLA.

na domak vatri, vidjeli smo da su to domaći ljudi čobani, koji su došli nakon posvršavanja svojih dnevnih poslova do nas, da se malo porazgovore. Bilo je pričanja na dugo i široko, raznih upita, što smo, otkuda smo i šta radimo, a konačno povedosmo i riječ o sutrašnjem usponu na Bobotov Kuk. Svi su bili jednog mišljenja, da je uspon vrlo težak, a najviše s toga, što nema nikakva puta niti staze do na sam vrh. Da okušam njihovo znanje o Bobotovu Kuku, zapitao sam ih, tko bi od njih htio ići sutra s nama kao vodič. Nastajao za čas tajac, svi su se međusobno pogledali, i tada će jedan između njih: »Pa ja ću da idem s vama, ako mi platite sto dinara«. Kad su ostali čuli, da ovaj traži sto dinara, odmah su počeli prigovarati, da ne znadu da li bi on baš znao točno izvesti na samu glavicu. I kada sam ga zapitao, je li već bio gore, počeo je da ševerda ovamo i tamo, iz

čega je očito bilo da nije bio gore. Stoga sam mu se zahvalio rekavši, da će ja sam ići bez vodiča, jer da mi je za 3 sata previše platiti sto dinara. Posve je jasno, da su svi videći da im je izmak'a dobra zarada počeli da mi naklapaju kako ja ne će moći sam pogoditi težak i gotovo nikakvi put, pa da će zaći i bog zna kuda otići. Međutim ja se nisam dao smesti i nagovoriti, nego sam ostao kod svoje prve odluke, da će poći sam sa drugom M. Tako u razgovoru dočekasmo i 11 sati, pa se oprostimo s našim katunarima i podosmo na počinak.

Uspon na Bobotov Kuk (2522 m).

Sutradan osvanuo je prekrasan čist i vedar ljetni dan, i rano iz-jutra počeo sam da budim moju družinu, da što prije krenemo, jer sam se dogovorio sa priateljem B., koji je ostao u Škrci, da ćemo poći što ranije. Međutim po starim našim običajima nismo mogli nikako da krenemo onako kako sam ja želio, nego tek oko pola sedam sati podosmo od logorišta u pravcu sjevernom prema trupini Durmitora. Kako je s nama pošao i naš starina S., prilično smo se lagano pomicali. Zašli smo iz valovitog Dcbrog Dola stepeničastim uspinjanjem kroz vrlo rastrgan i škrkast teren Urdeneog Dola, koji se duboko uvalio između Štit-a i Šarenih Pasova s jedne, a Vjetrenih Brda s druge strane. Urdeni Dô sam po sebi dosta je širok, ali je hodanje po njemu vrlo naporno, jer gotovo iza svakih 100 koračaja dolazi po jedna stepenica, iza ove uvala, i tako se to ponavlja kroz cijeli Dô, a i dalje, kako ćemo vidjeti.

Došavši po prilici u istu visinu sa Štitom iznenada nas trgne jak šum, koji je dolazio odozgora. Pogledah gore, a iznad nas kruži dvanaest komada ogromnih orlova, koji su izgledali poput kakve eskadrile aeroplana, a svojom elegancijom leta nadmašivali su i naj-smjeliji let aeroplana. Po svoj prilici morala je biti negdje lešina bilo divkoze, bilo kakve druge životinje, kada su se ovi golijati skupljali i kružili točno iznad jednog stalnog mjesta. Pratili smo ih još neko vrijeme, a zatim podosmo dalje uz Urdeni Dô, da konačno pređemo preko jedne nešto više priječke, gdje ostavljamo Urdeni Dô, a dolazimo na početak Mlječnog Dola. Odmah spočetka proširuje se dolina znatno zalazeći duboko prema hrptu centralne partije Durmitora, pa je tu ujedno i najravniji prostor cijelog dola. Tu nam se prema sjeverozapadu otvorio prekrasan pogled na naj-značajniji dio centralne partije Durmitora, na Šarene Pasove, koji nam pokazuju silnu moć i snagu tektonskih sila, što su silne kamene mase poput kakva mekana tijesta borale i isprevrtale na sve moguće načine, dajući nam tako prelijepu sliku u izgradnji kore zemaljske, koja se dosta rijetko nalazi ovako otvorena i u taklim dimenzijama.

Kako je bilo vrlo zgodno odavle snimiti Šarene Pasove, dali s no se odmah na posao, da dobijemo koju dcbru sliku značajnih bora Šarenih Pasova. Kao naličje Šarenim Pasovima jesu Zeleni Pasovi, koji dolaze u Škrce, a koje smo u više navrata spomenuli u pređasnjim člancima. Pogled na karakterističnu previju S a m a r i odavle je vrlo lijep, no onaj iz Škrke mnogo je impozantniji. Ja sam dođuše upro sav svoj vid, ne bi li zapazio prijatelja B., jer on je iz Škrke morao proći preko Samara na našu stranu, pa južnim podnožjem Bobotova Kuka dalje prema samom njegovu vrhu. Prevario sam se, ništa nisam zapazio, bit će, da je on podranio i već prevalio Samar, pa se već nalazi gore prema vrhu, što odavle ne vidim, jer mi zaklanja jedna pećina pogled prema vrhu. Da ga ne pustim, da dugo

Foto: dr. J. Poljak

DURMITOR: ŠARENI POSOVI. POGLED IZ MLJEĆENOG DOLA.

čeka na nas, oprostimo se sa starinom S. i drugom J., pa M. i ja ubrzanim tempom podosmo dalje uz Mlječni Dô. Iznad ovog šireg dijela suzuje se Mlječni Dô, a napredovanje je svakog časa sve teže, jer je cijeli dô isprekrižan vapnenačkim prečagama, koje su često i do 60 m visoke, strmo odlomljene i pločaste. Inače je Mlječni Dô pusta kamenita udolica, uska, isprekidana i izlomljena, gola i bez vegetacije, jednom riječi prava i tipična krčevita pustinja. U oštrom napadu svladasmo i zadnju najvišu, najrastrgniju kamenitu prečagu i dođosmo na nešto ravniji i manji prostor zvan Surutka Dô.

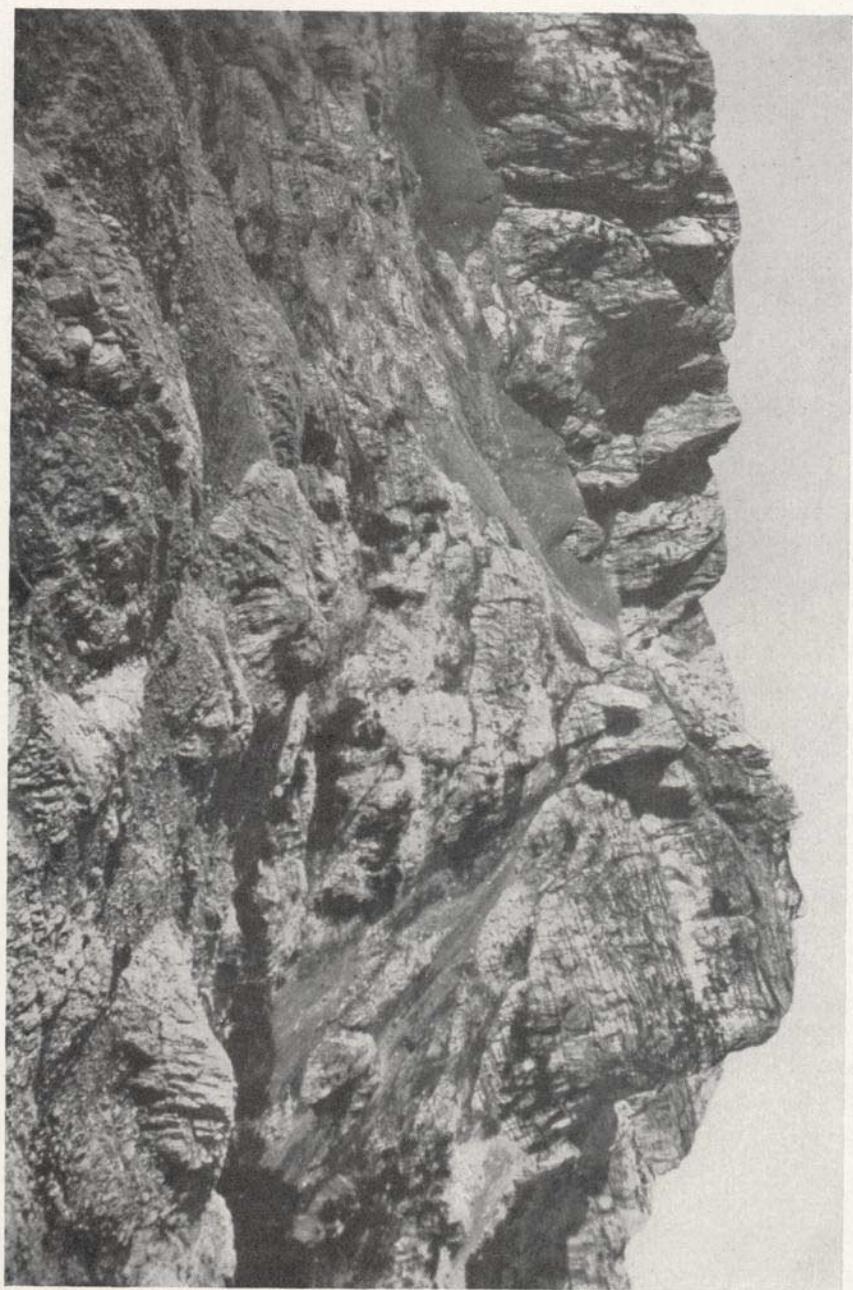
To je omanji dô u obliku cirka, zaokružen samim vrhovima iznad 2300 m. Svi su grebeni nazubljeni poput češljeva, goli, stjenoviti,

strmi, sa strmo odlomljenim liticama i bezbrojem poput snijega bijelih točila, koja su često od znatnih dimenzija koliko visinom toliko i širinom. Gornji i redovno donji rubovi tih točila obrubljeni su užim ili širim snježanicima, koji svojim bjelilom još više iskaču od bijeih točila. Nije dakle ni čudo, da uz ovakvi okoliš i baza t. j. dolinsko dno Surutka Dola nije čisto i ravno, kako to na prvi pogled izgleda, nego mu je dno ispunjeno bezbrojem manjih i većih kamenitih balvana i raznog drugog kamenog kršlja, koje se je skoturalo sa okolišnih kamenitih gorskih grebena: Bobotova Kuka, Kuča iznad Lokvice i Zubaca. Taj ruševinski materijal tako je silan, da se čovjek između njega gotovo gubi i ništa ne vidi ni lijevo ni desno. Vrludajući tako između tih kamenitih kolosa približujemo se posve porubu te doline slične cirku i tu iznenada, čim smo ostavili kamenite blokove, ukaže se pred nama lijepo malo tipično kršno jezerce zvano *Zeleni Vir*. Jezerce je periodično, jer za vrlo jakih suša presuši, a svoju vodu dobiva iz malog vrela iznad njega i iz snježanika. Voda nema otoka nego na jugozapadnoj strani jezera ponire. U tom jezercu čobani obično Peru ovce i janjce prije noće ih strići, pa smo i mi pogledali takvo pranje i zatim striženje janjadi. Od okolišnih grebena osim Bobotova Kuka vrijedno je spomenuti visoki poput kakva zuba vrh nad sjeveroistočnom stranom jezera zvan *Kuk iznad Lokvice*, a osobito su lijepi duboko urezani i nazubljeni *Zupci* na istočnoj strani jezera. Ispod njih se ističu brojna i jaka točila sa lijepim i dosta velikim snježanicima.

Nakon što smo se umili i okrijepili svježom izvor vodom vratismo se nekoliko koračaja niz Surutka Dô i to njegovom desnom stranom do ogromnog točila, koje se nalazi na jugoistočnom podnožju Bobotova Kuka. Traverzirajući preko točila uspeli smo se njime kojih sto metara visoko i prijeđosmo na tvrdo tlo padine Bobotova Kuka. Odavle smo si uzeli za cilj jednu polupećinu, iznad koje strši visoka stijena kao odsječena od cijele trupine brijege. Nakon dosta teških uspona i provlačenja kroz uske kamine stigosmo do polupećine. Tu smo se malo zaustavili, da odahnemo i da odavle skombiniramo dalnji uspon. Prema svemu, što je pred nama ležalo, izgledalo je kao da smo najgore prošli, pa doista, kada smo nastavili uspon, išlo je to bolje nego što smo se nadali. Teren nije bio više tako razlomljen, bilo je više trave, pa je samo na jednom mjestu valjalo uspeti se uz jednu strmu kamenitu stepenicu, koju svladasmo bez većih zapreka. Tako stigosmo na livadu, koja se nalazi kojih 100 m ispod sedla između Bobotova Kuka i njemu na sjeveroistok bezimenog znatno nižeg vrha. Došavši do polovine livade spazim prijatelja B. i njegova vodiča Stanka, kako silaze točilom neposredno ispod samog vrha Bobotova Kuta. Uto su i oni nas opazili, pa smo od veselja, što

PRENJ: SIVADIJA SA STRANE CRNOG POLJA.

Foto: J. Kahn

smo se sastali, počeli se dozivati, a za kratki čas pozdravimo se na samom sedlu. Oni su se već vraćali sa glavice Bobotova Kuta, jer smo mi nešto, kako sam spomenuo, zakasnili. Mali odmor uz jednu cigaretu, pa čemo nas dvojica na vrh, a oni dva pod sedlo, da skuhaju čaj, dok se mi povratimo. Moram istaći, da je livada ispod sedla kao i

Foto: dr. J. Poljak

DURMITOR: GLAVICA BOBOTOVA KUKA 2.522 M.

komad do polupećine jedna botanička bašča, koja je bila puna predivnog visokogorskog cvijeća u svim živim bojama, kako je to već značajno za visokogorsku floru.

Na vrhu Bobotova Kuka.

Udarismo točilom podno glavice Bobotova Kuka, koje se vrlo strmo diže i prolazi kroz debelu naslagu snijega kao kroz kakvi

snježni dimnjak do na malo sedlašce tik pod samom glavicom. Prebacivši se preko sedlašca banusmo na mali zaravanak pun predivnog cvijeća, a iznad njega gola i rastrgana glavica Bobotova Kuka. Kako nema vidljive staze, počeli smo penjanje prema Ćirovoj Pećini, do koje bez većeg napora stig smo, a odavle udarismo malo prema sjeverozapadu, dok nismo došli do jedne uske spone (Band), preko koje smo prepuzali potrbuške, jer lijevo i desno te spone zija do 1000 m duboki ponor. Sretno prebrodismo tu sponu i zađosmo prema sjeveru u kamin, koji pada prema snježaniku Valovitog Dola, pa izašavši iz njega nadosmo se na glavici Bobotova Kuka. Jaka bura, koja je gonila oblake, zakrila nam je razgled, pa smo se u jednoj udubini skutrili i čekali, dok se malo raščisti. I zbilja nakon nekoliko minuta čekanja nestalo je magle, a pred nama se otvorio širok i predivan pogled unaokolo Durmitora. Već sam pogled na Durmitorski masiv daje nam odavle potpunu i jasnu sliku strukture masiva, koji se ističe u svoj svojoj grandioznosti. Na zapad pod nama u dubinu od 100 m ljeskaju se kao dva gorska oka Veliko i Malo Škrčko jezero sa pozadinom Prutaša, Grude i Pivske Planinice, na sjeveru duboko pod nama je Valoviti Dô sa nazubljenim grebenom Djedovojačke Greda, iza koje dolazi visoravan Ališnice, što se strmom stepenicom ruši na Crnjepuljnu Poljanu. Na sjeveroistoku posve na podnožju masiva ljeska se tamno Crno Jezero, okruženo bujnom crnogoričnom šumom, a iznad njegova južnog dijela ustrmio se poput silne kamenite stijene mrki Meded (2.415 m), koji se dalje prema istoku vezuje na sure klisure Savina Kuka (2.251 m). Jugozapadno Savina Kuka nadovezuje se rastrgani, goli i kameniti greben Šljemen (2.458 m), ispod kojega dolaze brojna točila i veliki snježanici. Od Šljemena prema Bobotovom Kuku dolazi niz vrhunaca kao Terzin Bogaz, Bandijerna, Suvo Lice, Minin Bogaz, sve sami kameniti i goli vrhunci Durmitora. Prema jugu Vjetrena Brda, Sedlena Greda, Ranisava, Žuta Greda, a prema zapadu Lojanik i Ružica.

Kao što je uži pogled veličanstven, tako je još veličanstveniji širi odnosno dalji pogled unaokolo Durmitora. Tako se prema sjeverozapadu uzdigao kao jednovit masiv Vlasulje, Volujaka, Maglića i Krućice; preko ove potonje razabire se u daljini dio grebena Prenja, a nešto desno od ovoga bijela masa Čvrsnice. Prema sjeveru pomaljaju se Treskavica i ostale bosanske planine sve tamo do Jahorine, dok se prema sjeveroistoku pružaju zelena Jezera sa dubokim i veličanstvenim zarezom rijeke Tare, preko koje se uzdižu planine Sandžaka i dalje Srbije. Na jugoistoku izdiže se kršna masa Jablanove Gore (2.205 m), ispred koje se prostire ogromna visoravan Sinjavine s najvišim vrhom Starac (2.034 m). Dalje iza Sinjavine vide se bijeli snje-

žanicima pokriti vrhovi Komova sa najvišim Kučkim Komom (2.488 m) i nešto nižim Vasojevićkim Komom (2.460 m), a desno od njih proviruje nazubljeni greben silnih Prokletija u Albaniji. Prema jugu uzdiže se Moračko Gradište, Lola i Javorje, a nešto dalje prema jugo-zapadu bijeli i goli Vojnik i Golija.

Nakon što smo se naužili predivna razgleda krenusmo sa vrha. Silaz je na mjestima spone i dimnjaka bio vrlo težak i životu opasan. Svladavši sretno i taj dio, stigosmo na zaravanak, gdje smo odahnuli, a onda se u brzom tempu spustisemo do sedla, gdje nas je čekao topli čaj i dobar zalogaj. Odavle udarismo istim putem natrag prema Surutka Dolu, pa dalje kroz Mliječni i Urdeni Dô na Dobri Dô do našega logorišta, gdje smo se sastali s ostalim drugovima, kojima smo pričali o krasotama i čarima veličajnog Durmitora.

Dr. I. KRAJAČ:

JASTREBARSKO

SA JUŽNOG VELEBITA

III. Tadina Glavica.

Hrbat Višerujna. Sa Tadine Glavice uputili smo se gorskim hrptom prema vrhu Višerujna. Tadina Glavica i cijeli hrbat Višerujna zapravo je jedan i isti visoki nadmorski hrbat Južnog Velebita, koji počinje kao visoki hrbat od jedne glavice nešto zapadno od najvišeg vrha Višerujna (na karti 1623 met. aps. vis.), a svršava na Buljmi. Dug je u zračnoj crti nešto oko 2 i četvrt km. Crta njegova bila mijenja smjer iza polovine duljine računajući od Buljme i ide malo sjeverno, pa zatim opet nastavlja starim smjerom; samo malo sjevero-zapad prema laganom jugo-istoku. Konstatiravši kroz dvije godine vidik sa Tadine Glavice, odlučio sam ići nadmorskim hrptom do vrha Višerujna, da i taj vidik ispitam. Od Tadine Glavice prema zapadu leži već rečeno zeleno sedalce zvano Šljeme, nešto povučeno prema sjeveru, u visini od po prilici oko 1530 m aps. vis. Ono u terenu jasno dijeli Tadinu Glavicu od dalnjeg hrpta. Dalnji se hrbat dijeli prirodno u pet visokih odsječaka sa pet glavnih vrhova. Prema tome cijeli hrbat uključivši Tadinu Glavicu nosi na sebi šest najviših hrptova, svaki (osim hrpta 4. Višerujna, koji je najviši vrh) sa više vrhova.

Prvi je vrh hrpta Višerujna onaj, koji se počinje dizati odmah zapadno iza Šljemena, a izbacuje se malo prema jugu. Prema jugu (Veliko Rujno i more) spušta se vrlo strmo u gornjim dijelovima gotovo okomito dolje, a sa vodoravnim kamenim slojevima. Relativna razlika visine između hrpta Višerujna i visoke uvale Velikog Rujna zapadno odmah pod hrptom jest oko 800 m, a od samog

najvišeg vrha nešto malo više. Već je time dan krasan vidik, kad i ne bi bilo mora neposredno južno. Sa svoje sjeverne strane je hrbat Višerujna lagano prohodan, tvoreći zelenu golet, u nižim dijelovima sa šumicom. Može se ići gotovo uz samu oštricu hrpta.

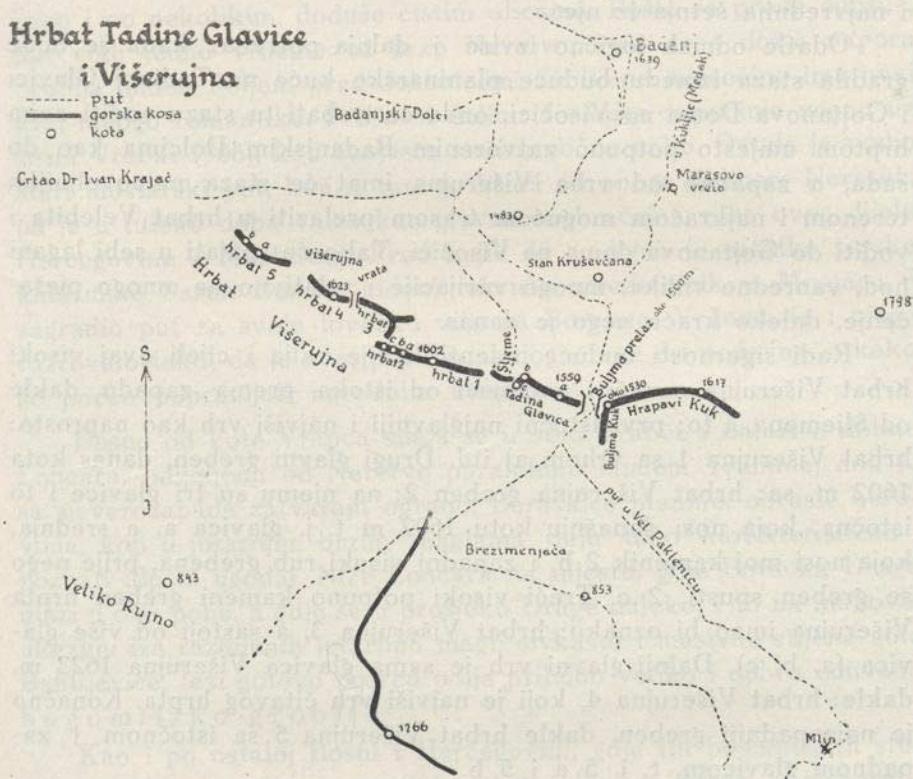
Tako se dolazi zelenom goleti do prvog predvrha. Nedaleko po prilici ispod njega s kopnene strane naišli smo na ponor, koji, čini se, kao da se je nedavno proširio ili stvorio, jer je zemlja na rubu ponora izgledala kao da se nedavno uleknula. Bacajući kamenje u nj konstatirali smo da po prilici nakon šest sekundi kamen udari o prvo tlo. Hrbat se iza prvog istočnog vrha malo spušta i počinje drugi odsječak, koji se nastavlja u ravnoj crti, a najviši mu dio sačinjava dugoljasti uski kameni greben. To je kota 1602 m aps. vis. na karti. Ostaci signalnog čunja nalaze se na istočnom vršiću toga grebena. Zapadniji vršić je i ovdje za malenkost viši, pa smo zato na toj najvišoj točki postavili novi mali kamenik. Na zapadnoj strani spustili smo se sa grebena u malo travnato sedlašce. Južni obronci hrpta prema Velikom Rujnu ovdje izgledaju položitiji te su ovdje zelena golet. Sa toga sedalca počinje treći odsječak hrpta, koji sastoji od rastrganog gromadnog stijenja, te je prema oku sudeći viši od pomenute kote 1602 m aps. vis., ma da danas nema na karti kote. Taj greben sastoji od više stjenovitih glavica, pa ga valja jošte detaljno ispitati. Mi se nismo na taj greben uspinjali, nego smo ga obišli s južne strane pod samim stijenama. Kako se ove strmo dižu, morali smo nešto silaziti. Obišavši s južne strane stijenje opet smo se uspinjali do u velika kamena vrata, što ih čine zapadne vrlo strme visine ovog odsječka i prvo stijenje najvišeg vrha, t. j. samog Višerujna.

Uspevši se na samu prevalu tik vrata započeli smo se oširokim kamenim koritom uspinjati na sam vrh Višerujna 1623 m aps. vis., koji izgleda kao da je i opet malo jače izbačen prema jugu. To je četvrti i najviši odsječak hrpta. Pod samim vrhom s istočno-sjeverne strane naišli smo na dugoljastu, kojih dvadesetak metara dugu i desetak metara duboku udubinu, u koju se sa njene sjeverozapadne strane može strmo saći, a koja na istočnom kraju sadrži sniježnicu, u kojoj je bilo snijega. Idući južnim njenim rubom popeli smo se na najviši vrh Višerujna i uživali pogled. Vrh se nastavlja sa nedugim uskim hrptom, do kojega sa sjeverne strane upravo seže klekovina. Sjeverna strana ovog hrpta uopće pogotovo već od drugog odsječka potpuno je osumljena. S morske strane obronke pokriva zelena golet sa manjim šumicama mjestimice u višim dijelovima. Videći da je hrbat samo jošte na kratko visok, nastavio sam hod u zapadnom pravcu. Sa hrpta Višerujna spustili smo se u dolćić, koji se nalazi između njega i zapadne susjedne gole glavice. Tu smo

se na prolazu namjerili na niski ulaz u špilju, koju nismo mogli istražiti, jer nismo imali svjetla i sprava sa sobom.

Od tog se dolčića zapadno nastavlja kratki četvrti visoki odječak, koji sastoji od dviju kamenih glavica. Zapadnija je niža, a istočnija viša, koja se je povukla prema sjeveru, strši nad uzdužnom uvalom južno od Badanjskih Dolaca. Popeli smo se na jednu i drugu glavicu i na višoj istočnjoj postavili prvi mali kamenik. Iza toga zapadnije hrbat osjetljivo pada na visini, čime svršava taj visoki neprekidni dio nadmorskog hrpta. Kroz zapadniju uvalu u hrptu

Hrbat Tadine Glavice i Višerujna

Velebita prolazi iz Primorja poprečni put: prelaz u Počitelj. Vratili smo se istim putem natrag do sedla pred kotu 1602 m, a odatle smo putićem, koji smo našli, okrenuli šumom nizbrdo prema Docima, kamo smo doista i izišli nešto istočnije od velike Lokve na Docima.

Ovaj lako prohodni hrbat — prema mom ranijem očekivanju — cijeli je doista prvorazredno neobično lijepo razgledište idući u glavnom paralelno s morskom obalom. Prema Tadinoj Glavici razlika je u vidiku u tom, što se po malo gubi izravan pogled na za-

padno stijenje Južnog Velebita, a postepeno na Veliku Paklenicu, dok se potpuno otvara pogled na Veliko Rujno, a prema zapadnom hrptu Velebita pogled se proširuje. Tadina Glavica predstavlja kao rezime ukupnih mogućnosti pogleda, a ovdje su više razviti pojedini detalji. Taj lagani visoki hod po cijelom hrptu Višerujna s obzirom na trajne velike vidike predstavlja doista senzaciju bez prema u cijelom Velebitu s obzirom na visinu, a valjda i dužinu. Ravan mu je jedino pogled sa hrpta južno od Velikog Alana, samo je ovaj za po prilici 150—180 m viši. Kada bude sagradena planinarska kuća na Tadinoj Glavici, ovaj hod će biti upravo nenadoknadiva, najlakša i najvrednija šetnja iz nje.

Odatle odmah logično izvire i dalnja potreba: kada se bude gradila staza između buduće planinarske kuće na Tadinoj Glavici i Gojtanova Doma na Visočici, onda će trebati tu stazu voditi ovim hrptom umjesto potpuno zatvorenim Badanjskim Dolcima kao do sada, a zapadno od vrha Višerujna imat će stazu najpovoljnijim terenom i najkraćom mogućom trasom prelaziti u hrbat Velebita i voditi do Gojtanova doma na Visočici. Tako će spajati u sebi lagani hod, vanredne vidike, mnogo varijacije i relativno ne mnogo pješačenje, daleko kraće nego je danas.

Radi sigurnosti buduće identifikacije valja i cijeli ovaj visoki hrbat Višerujna označiti počinjući od istoka prema zapadu, dakle od Šljemena, i to: prvi istočni najglavniji i najviši vrh kao naprosto: hrbat Višerujna 1 sa vrhom a) itd. Drugi glavni greben, danas kota 1602 m, sa: hrbat Višerujna greben 2; na njemu su tri glavice i to istočna, koja nosi današnju kotu 1602 m t. j. glavica a, a srednja, koja nosi moj kamenik 2 b, i zapadni visoki rub grebena, prije nego se greben spusti, 2 c. Treći visoki potpuno kameni greben hrpta Višerujna imao bi oznaku: hrbat Višerujna 3, a sastoji od više glavica (a, b, c). Daljni glavni vrh je sama glavica Višerujna 1623 m, dakle: hrbat Višerujna 4, koji je najviši vrh čitavog hrpta. Konačno je najzapadniji greben, dakle hrbat Višerujna 5 sa istočnom i zapadnom glavicom, t. j. 5 a i 5 b.

Dr. J. FLEGER:

SARAJEVO

ISTOČNI MASIV PRENJA

Iz Konjica preko Boračkog Jezera na Crno Polje.

Za masiv Prenja, koji se spravom može nazvati najimpozantnijim tipom hercegovačkog krša, postoje tri planinarske ishodne točke. Jedna je Konjic preko Boračkog Jezera, druga Lisičići dolinom Idbara, a treća željeznička stanica Prenj uz Glogošnjicu. Po

lakoći najugodniji je uspon iz Konjica preko Boračkog Jezera, ali je zato najdulji, jer treba prijeći sve predgorje ovoga masiva, koje je i po vegetaciji i slikovitosti slično alpskom. S tog razloga se i poduzimaju planinarske ture s ishodištem iz Konjica, koji leži na Neretvi, opkoljen sa svih strana sklopovima planina, a uza sve to u vinogradarskom kraju.

Ova mirna varoš, što se ponosi impozantnom i starom turskom čuprijom ne manje nego Višegrad na Drini s čuprijom Paše Sokolovića, ostavlja u nama još blaženiji dojam mira, jer sarajevski voz dolazi oko ponoći, kad su sva svjetla pogašena nesamo po kućama, nego i po nekolikim, doduše čistim ulicama. Pošto se pređe čuprija, put vodi jedno vrijeme uz brzu Neretvu, koja se s dosta napora probija malim Poljem pred Jošanicom. Za lijepe mjesecine ima ovaj kraj mnogo romantike. Prošavši dolinu Jošanice započinje uspon uz strmi Vrabac (906), koji čunjasto strši u noćno nebo. Ovuda je vodio stari mostarski put, koji je mnogo kraći od onoga dolinom Neretve, pa je u tursko doba važio kao glavna saobraćajna veza ovog dijela Hercegovine s Mostarom. Pred kojih 40 g. digao je ostatke turske kaldrmine barun Benko, tadanji okružni predstojnik u Mostaru, i sagradio put za svoju lovačku vilu na Borcima. Vrijeme je i njega razrovalo tako, da je ovaj put bio nemoguć sve do nedavna, otkako se počeo popravljati narodnim kulukom.

Desno od kote Vrapca silazi se u selo Vrapče i dolazi u dolinu Lončara, odijeljenu od Neretve paralelnim lancem Tranjine, dok je sa sjeverozapada zatvaraju ogranci Borašnice planine, obrasle borovima, koji u jutarnjim brzim maglama daju tako karakterističan i poznati alpski ugodač. Niže Lončara na mjestu, gdje Boračka Draga ulazi u ovo polje, a gdje se u prosjeku Drage daleko, i to na mahove, ukazuju iza razbijenih jutarnjih magli sivkaste i masivne stijene gole Bahtijevice, leži gotovo posred polja prilično veliko i dobro očuvano bogomilsko groblje.

Kao i po ostaloj Bosni i Hercegovini, gdje tih bogomilskih stećaka imade, — a to su centralni i istočni dijelovi Bosne, te sjeverni i jugoistočni dio Hercegovine, nalaze se grobovi bogomila ili na ogranicima i izbočinama planinskih kosa, ili po sredini ubavih polja i dragi, otkuda se oku pružaju jedinstveni pogledi. Ovi vapnenački solidni monoliti, koji često dosežu zamjernu veličinu, imadu u Bosni oblik tumbe (sanduka), a u Hercegovini oblik sarkofaga. Premda je ovaj predio i po klimatskim prilikama, a i po svom etnološkom karakteru bliži Bosni, stećci imadu oblik sarkofaga. Svojim oblikom popunjavaju oni ljepotu ovog visokog polja, pa kad ih gledamo, sjećamo se i nehotice konstatacije prof. A. Martinovića u jednoj od njegovih

monografija da je estetski momenat igrao najvažniju ulogu u izboru mesta za zadnje počivalište naših starih bogomila.

Nakon kratkog uspona dolazi se na Krstac, odakle se iznenada otvara pogled na cijelu Boračku uvalu, okruženu obroncima Tranjine i Crne Gore, koji su obrasli u cijelosti bjelogoricom. Iznad tih obronaka u daljini strše vrhovi Crvnja i Visočice (1.964), goli i sivkasti. Čini se kao da je ova uvala sa svih strana zatvorena, a to zato, što se sa Krstaca ne vidi uski prosjek Sištice (Rječice), koja se jugoistočno probija kroz zelene obronke odvodeći vodu iz jezera, da se nakon kratkog svog toka ruši u divlju Neretu. Pogled na Boračko Jezero (sl. 1.) sa visine od kojih 300 m naliči uistinu ptičjoj perspektivi. Sjeverni i veći dio uvale sačinjavaju livade s nešto seoskih kuća, dok se u manjem južnom dijelu s površine jezera odrazuju zeleni padovi Vlaha i Jelovine. Jezero je nekoć prekrivalo svu Boračku kotlinu, ali je po vremenu Sištica probila dublje korito i tako se padom nivoa i jezero zadržalo samo u jugoistočnom dijelu, gdje je kotlina bila dublja. Kao i svagdje tako i ovdje postoji o nestanku jezera u narodu mistična priča.

Ljepota ovog jedinstvenog jezera zasluguje doista pažnju, koja se zamjećuje u zadnje doba među planinarima. Već je spomenuti barun Benko odabrao pred mnogo godina Borke za ljetovanje i sagradio nešto niže Krstaca lijepu vilu. U njoj je provodio dio ljeta sa mnogim svojim gostima. Seljaci iz okoline i danas pričaju o otmenoj »gospodi«, o raskošnoj spremi i karavanama, što su donosile hranu i spremu za uredaj, koji je uistinu spajao divlju romantiku kraja s udobnošću salonskih navika. I danas je ova vila posve dobro sačuvana. Do nedavna bila je svojina pok. pjesnika A. Šantića, kojne je država vilu poklonila, a iza njegove je smrti bila od države ponovno prekupljena za dječije oporavilište. Budući da je to oporavilište pusto, odnosno vrlo slabo ili nikako frekventirano, bilo bi najkorisnije, da se namijeni planinarstvu, što će se s vremenom doista i dogoditi. Interes za Boračko jezero počeo je nakon rata sve to više rasti. Ali samo kod domaćih planinara. To vrijedi osobito za Sarajlije. Običaj je, da svako, tko ima i malo smisla za prirodu, a nema mogućnosti, da ode na more, provede svoj dopust na Boračkom jezeru. Kako do pred koju godinu nije bilo ovdje skloništa izuzev nešto seoskih kuća, provodili bi posjetioci ljetovanje pod šatorom. Tako je obala jezera bila iskićena raznolikim šatorima teferičlja (izletnika), koji su provodili vrijeme u sunčanju, kupanju, ribarenju i veslanju. S vremenom je »Društvo planinara za B. i H.« podiglo povrh jezera na Krstacu planinarsku kuću kao polaznu točku na Prenj kroz Boračku dragu. No kako je ona na visini i udaljena sat i pol od jezera, nije bila podesna za ljetovanje planinara, te je tako i došlo

do gradnje druge planinarske kuće »Prijatelja Prirode« na samom jezeru. Time je bez sumnje jezero mnogo dobilo na važnosti, tako da će njegova ljepota biti pristupačnija i za strani turizam pogotovo, kad se omogući automobilska veza s Konjicem. Jedina je šteta, što oko jezera imade mnogo zmija otrovница (poskok, crnostrig).

Desno od navedene kuće na Krstacu ulazi se ispočetka laganim, a kasnije sve strmijim usponom u Boračku dragu, dugu kojih 5 km, koja se prostire od sjeveroistoka smjerom prema jugozapadu, kao uska usjeklina između Crne Gore i Borašnice planine, obrasla gustom bukovom šumom pružajući tako ugodan hlad na ljetnom suncu. »Dobra je ovo draga«, reče nam pratilac seljak Risto sa Krstaca, »i oduvijek je dobra bila«. Nikada u njoj nije bivalo ni za turskog vakta

PRENJ: BORAČKO JEZERO SA KRSTACA.

Foto: J. Kahn

(vremena) eškija (hajduka), pa je insan (čovjek) kao i hajvan (stoka) njome prolazio bez brige i bez straha«. Šuma prijeći vidike na strme stijene Poslužnika (1744), Vodenog kuka (1419) i Zle Somine. Na tim se stijenama vide samo od vremena na vrijeme kroz bukove krošnje rasklimane naslage vapnenačkih blokova, sive, a na mjestima žućkasto crvene. To su mjesta, odakle se odvaljuju stijene u Boračku dragu, monoliti nevjerojatnih dimenzija, uništavajući na svom putu sve, što zahvate, pa tako i golema bukova stabla, koja leže dijelom u dnu drage, a dijelom strše u nebo upola presječena te ras podsje-

čaju na zaboravljenu ratnu sliku učinka topovske vatre u šumi. Priča nam pratilac, da se na tom mjestu i proljetos otisnule velike stijene, pa je tutnjilo kao da je najveći zemljotres. Slučajno smo i mi sami izbjegli jednomu odronu na kojih pola sata i bili svjedoci ove elementarne sile. Dovoljno je spomenuti, da su tutanj čuli i seljaci na jezeru, te su nas, kako naknadno saznašmo, pošli tražiti ,da nas nije po nesreći odron zahvatio.

Zadnji dio drage završava jačim usponom, iza kojeg naglo i odsječeno prestaje šuma, a započinje sivi izlomljeni krš Crnog polja. S lijeva je zatvoren impozantnom tamno sivom grupom Bahtijevice, odnosno jednog njezina dijela, zvanog Sivadija (1922.) (sl. 2.), a s desna dominantnom grupom Osobca (2026), najvišeg vrha u grupi Borašnice. Izuvez nešto klekovine nema ovdje nimalo zelenila, te se vrlo teško doima čovjeka ova pustoš. Uza sve to imade tu stanova, ograđenih naslaganim kamenjem i prekritih s nekoliko dasaka, jer se nalazi nešto malo vode sniježnice pod Bahtijevicom kao i malo pitke vode na vrelcu prema Osobcu. Pravo na ispašu imaju od davnine seljaci katolici iz okolice Bune i Bijelog Polja kraj Mostara, koji znadu istjerati po 2—3000 sitne stoke na ispašu. Tu zapovijeda 70-godišnji Marko sa Bune, obrastao u dugu sijedu bradu i zastupa izuzev mlađu čobančad jedinu mušku glavu na planini. Muškarci od vremena do vremena uzlaze na planinu, da donesu soli, brašna i hljeba, pa da se vrate punih tovara sira i kajmaka svojim kućama. To traje od Jurjeva do Miholja i tada opusti planinu.

Padosmo u stanove podvečer, kad je zavladao mir, i uz lavež torskih pasa smjestimo se u kolibi Poljoprivrednog Kredita, gdje se za čas okupiše čobanke i čobančad sa starim Markom. Naložismo vatru i nakon kratkog vremena predosmo u razgovor o starom vaktu, kad je »duž vladao nad Mostarom«. I tada je bilo koza, koje se po novom naređenju treba da ukinu, i tada je koza bila samohrana kao i danas, jer »bez loze i bez koze ne može narod živjeti«. Sva je tegoba, što je naroda svakim danom više, a zemlje sve to manje. Priča Marko, kako je ogradio nešto zemlje kraj stana i zasadio krumpir, da pokaže kako i na Crnom Polju može da rodi krumpir, ali ga neko prijavio, jer se na ispaši ne smije ništa obradivati. Pozovu ga u Mostar i oglobe »s dvista dinara«. Ovo je njemu najkrivlje i vjerojatno zato i ističe teoriju, kako je zemlje sve manje, a naroda sve više, te kako treba narod učiti kako da živi.

Noć je ovdje hladna, a iznimno je pao baš na Veliku Gospojinu i prvi mraz. Legosmo na obične daske, jer se sijelo razišlo i uspavamo se uz monoton zvuk zvona na vratu vola predvodnika, koji je svu noć preživao. Ali u neko doba noći svi se torovi uznemiriše, zalajaše psi, a čobančad i mi iznenadeni ovom uzbunom skočismo

iza sna i doznašmo, da su se torovima približili vukovi. Otjerasmoh ih nakon kratkog vremena, ali o spavanju nije više bilo ni govora. te tako provedosmo ostatak noći kraj vatre u dimu isušene klekovine. Dočeka nas zora prozeble i neispavane.

PLANINARSKA LITERATURA

ALPINES HANDBUCH. Izdanje Njemačko-Austrijskog Alpinskog Društva. Svezak I. F. A. Brockhaus, Leipzig 1931. (495 str. u velikoj osmini; 176 slika, 4 ploče u bojama i 8 u bakrotisku, 2 karte). Cijena je ovom svesku RM 14.50; drugi svezak izlazi u svibnju o. g. — U 1. svesku nalaze se ove rasprave:

1. Dr. W. Rickmer Rickmers: »Die Gebirge der Erde«; 2. Dr. Günter Dyrhfurth: »Alpine Geologie«; 3. Dr. Henry Hoek: »Alpine Wetterkunde«; 4. Huber-Erhard: »Die Tierwelt der Alpen«; 5. August Hayek: »Die Alpenpflanzen«; 6. Walter Schmidkunz: »Wörterbuch alpiner Begriffe und Ausdrücke«; 7. Walter Schmidkuz: »Alpine Geschichte in Einzeldaten«.

1. Primjedbe o geografskom dijelu ovoga izdanja.

U prvom članku Dr. W. Rickmer Rickmersa, gdje je prikazana geografija gora i planina na zemljici (str. 8—9), potkrale su se neke nehotične neispravnosti, odnosno manjkavosti, napose u datima o Balkanu i nekim drugim slavenskim zemljama.

Na str. 8. označena je na pr. visina Mont Blanca sa 4.810 m (po svoj prilici prema ranijoj karti: Barbey, Imfeld i Kurz: La chaine du Mont Blanc 1 : 50.000). Charles Vallot označuje mu visinu sa 4.807 m. To je prihvatio i Club Alpin Français, kako svjedoči i studija Jean Chauberta u časopisu »La Montagne« (Septembre-Octobre) 1929. str. 318.

Balkanski poluotok započinje u toj studiji s Dinarskim gorjem, pa se nabrajaju najviši vrhovi u pojedinim zemljama. Tu je ispuštena najduža neprekinuta visoka kosa Dinaridâ, t. j. Velebit u Hrvatskoj sa najvišim vrhom od 1798 m aps. vis. prema kartama vojno-geografskog zavoda u Beču.

Najviši vrh Bosne Maglić (a neispravno fonetski njemački »Maglitsch«) ima prema kartama austr. vojno-geografskog zavoda 2387 m aps. vis., a ne, kako se tu navodi, 2390 m.

Najviši vrh Hercegovine je vrh Čvrsnice sa 2228 m, a ne Bjelašnica, koja je označena sa 2115 m, što neće stojati, jer Bjelašnica ima 2067 m aps. vis. (prema austr. vojno-geografskoj karti), a nalazi se u blizini Sarajeva.

Orjen ima prema kartama austr. vojno-geografskog zavoda 1895 m aps. vis., a ne, kako se u toj raspravi navodi, 1898 m.

U Srbiji na zapadu, veli studija, najviši je vrh: »Kozi Rtarij (2656 m)«. Koji bi to vrh imao biti, nije jasno; ako nije to Rtanj sa najvišim vrhom Šiljak po staroj karti srpskog generalstaba sa 1566 m aps. vis., a po najnovijoj izmjeri, kako se čuje, nešto viši. (U raspravi je valjda neispravno reproducirano: Kozji Rtanj). Rtanj se ne nalazi na zapadu, nego na istoku Srbije, kao i Midžor (a ne: Midzor).

U Crnoj Gori ističe se kao najviši vrh: Durmitor (2528 m); dakle ne luči se najviši vrh od samog gorskog lanca, ma da je još u austr. karti vojno-geogr. zavoda u Beču 1 : 75.000 god. 1914. zona 33 kol. XX. označen vrh Durmitora posebnim imenom. Osim toga je navedena kota prema novom mjerenu vojno-geografskog

zavoda od g. 1926. neispravna. Najviši vrh Durmitora je Bobotov Kuk sa 2522 m aps. vis. (V. »Hrv. Planinar«, 1. br. g. 1931.).

U Albaniji uzima studija kao najviše vrhove: Tomor 2480 m i Maja ili Maroc 2600 m. C. M. Sleeman u članku: »The Mountains of Albania« u »The Alpine Journal« May 1930. str. 68 veli: da ga je ispitivanje geografije dovelo da drži, da su u Albaniji najviši vrhovi (u Prokletii i gorju) i to: Maja Jezercë (8600 stopa) i Maja Shkëlzen (8200 stopa). Danas će već ti vrhovi biti autentično izmjereni. U istoj knjizi str. 449 spominje se uspon na bezimeni albanski vrh od 2692 m, koji je znatno viši od gore navedenih.

Pindski gorski sklop nije uopće niti spomenut u studiji, ma da je to poseban važan gorski sistem na Balkanu. U njem su objektivno znatni, a u zapadnom dijelu srednjeg Balkanskog Poluotoka najviši vrhovi:

U zapadnoj Šarplanini po karti: Turčin vrh 2702 m aps. vis. (domaći ga zovu ispravnije, jer je to pravo ime) Džini-beg (ili bek?, što bi moglo značiti: Džinovski vrh). U Korabskoj grupi je: Golemi Korab 2764 m aps. vis. Obje ove visine su izmjerene od vojno-geografskog instituta kraljevine Jugoslavije iz god. 1923., te se nalaze u novoj karti u bojama u mjerilu 1 : 100.000, koja je reproducirana god. 1925., list: Debar.

U studiji nije naveden najviši vrh Pinda u Grčkoj: Smolika, koja ima 2574 m aps. vis. (Glede te visine vidi: »La Montagne«, Septembre 1929. str. 330 i Dr. Tuma: Pomen i razvoj alpinizma, Maribor 1930. str. 48.).

Bugarske planine dijeli pisac ove studije na tri gorske skupine: Balkan, Rodope i Pirin; dok bugarski pisci imaju ovu podjelu: 1. Balkan istočni, srednji (sa najvišim vrhom Jumrukčal 2373 m (a ne: 2374 m, kako se navodi u ovoj studiji) i zapadni; 2. Rila planina sa najvišim vrhom Musala 2935 m (a ne: 2924 m). To je najviši vrh Balkana. Na str. 312. ovog izdanja čini se, da je isti vrh nazvan turskim imenom Rilo Dagh s visinom od 2800 m, što nije ispravno; isto vrijedi i za navod na str. 369., da je Rilo Dagh visok 2700 m; 3. Rodopi s najvišim vrhom Belmekan 2646 m; 4. Vitoša nad Sofijom s najvišim vrhom Černi Vrh 2287 m (a ne: 2285 m, kako se nalazi na str. 443. ove knjige); 5. Pirin planina s najvišim vrhom Jelin Vrh (tur. El-Tepe) sa visinom od 2920 m, kako se posve ispravno u ovom djelu navodi; 6. Osogova planina s najvišim vrhom 2253 m. (Vidi: »Vodač turista« god. 1930) sastavili M. Kuzov i Grnčarov, izdanje »Blg. turističkog društva« u Sofiji).

2. Na koju planinu na Balkanu uspeo se kralj Filip V. Makedonski?

U ovoj se knjizi na str. 312. tvrdi, da se g. 181. prije Krista popeo »vjerojatno na Rilo Dagh (2800 m)«, t. j. na Musalu 2935 m. O tom događaju priča rimski historik Livije (knj. 40., gl. 21.): Kralj Filip bježe čuo od svojih vojnika, da se sa vrha Hemus u Trakiji vide dva mora, Pontsko (Crno) i Jadransko, pa Dunav i Alpe. Kako se u to vrijeme potajno spremao na obranu od Rima, krenuo je s vojskom iz grada Stobi (današnje Gradsko) na Vardaru i pošao u Trakiju, gdje je mislio naći saveznike i skupiti svježu vojsku za rat protiv Rima, napose kod (germanskoga plemena) Bastarnā (na severu od ušća Dunava) i kod (keltskoga plemena) Skordiska (u Moravskoj oblasti). Prolazeći zemljom Medā (koji su nastavali današnje oblasti Maleševa i Pijanečko sve do planine Osegova i do Kumanova) želi, da se popne na Hemus, da se s njegova vrha orijentira za budući pohod protiv Rima. O samom usponu Plinije kazuje ovo: »Filip, koji je prošao kroz zemlju Medā i dalje kroz puste krajeve, što leže između Medske zemlje i Kemusa, stigao je nakon sedamdnevnoga puta na podnožje planine. Tu se bavio jedan dan, da izabere drugove, koji su hteli da ga prate. Trećega dana kreće na put. U početku, dok su uzlazili po niskim humcima, poteškoće nisu bile velike, ali što su

se više penjali, sve su teže hodali kroz gorovite i neprohodne krajeve. Najzad stigoše na tako taman put, da su poradi gustoće drveća i isprepletene klekovine mogli jedva vidjeti nebo. Kada su dopri do grebena planine, bilo je sve tako maglom pokrito, da su se vrlo teško pomicali kao u mrkloj noći. Najposlije trećega se dana uspeše na vrh. Svi su bili izmoreni od puta, a najviše od sviju sam kralj poradi svoje poodmakle dobi. Pošto je prinesao žrtvu na dva žrtvenika, koje je posvetio Jupiteru i Suncu, sišao je sa vrha u dva dana, jer se pobojao noćne studeni, ko'a je na visinama slična ljutoj zimi. — Zanimljivo je, da je upravo ovo pričanje Livija ponukalo talijanskog pjesnika Petrarku, kako to priznaje u jednom svom pismu, da se je g. 1336. odvazio za svoj prvi uspon na Mont Ventoux (1920 m) u Francuskoj.

Budući da se pod imenom Hemus sve do prije 100 godina razumijevao čitavi planinski labirint od Jadranskoga do Crnoga Mora, nije jasno, na koji se je vrh u tom dugom lancu uspeo kralj Filip. O tom se razilaze mišljenja geografa i planinarskih pisaca. Njemački planinarski pisac Dr. Oster u časopisu »Njemačko-austrijskoga alpinskoga društva« god. 1886. zastupao je tezu, da se je Filip popeo na Rilsku Musalu. S njime se složio bugarski pisac Kacarov, dok Dr. K. Jireček u svom djelu »Knjažestvo Blgarija« (dio II.) tvrdi, da se je Filip uspeo na Vitošu (Černi Vrh) nad Sofijom, a bečki geograf E. Oberhuber iznio je treće mišnjenje, da je taj vrh bio Vezen (2197 m) ili Jumrukčal (2373 m) u Staroj Planini (srednji Balkan). (Vidi: P. Deligradev: »Vitoša«, Sofija 1926., str. 231—240; taj pisac pristaje uz mišljenje K. Jirečeka.)

Ali ni sa jednoga od pomenutih vrhova nema pogleda na dva mora. Jedina balkanska visoka gora, odakle se po pripovi edanju i pučkom vjerovanju vide dva mora, jest Golemi (Veliki) Korab 2764 m aps. vis. Danas su šume na njegovu jugoistočnom podnožju jošte samo na pobrežjima doline rijeke Radike te između nje i Koraba. Sa Koraba se vidi Jadransko more, a tvrde, da se vidi i Solunski zaliv, dakle i Egejsko more. Tako su meni pripovijedali tamošnji stanovnici prigodom uspona na vrhove Šar-Planine od Ljubotena preko Bistre 2640 m do Crnog Vrha. Potvrdu toga našao sam u pripovijedanju Arnauta, Ljumljana i Dibralija (iz Debra), da se vidi Olimp i Solun — u studiji: »Glacijalija Šar-Planine i Koraba od pok. Riste T. Nikolića, izdan u Srpske Kralj. Akademije u Beogradu 1912. str. 83. On je u srpnju 1911. bio posjetio ovo područje. Prema tome, ako se je kralj Filip Macedonski popeo na visoku balkansku goru, odakle je doista mogao da gleda dva mora, mogao je to biti samo jedan od vrhova Koraba, odnosno njegov najviši vrh. S tim se slaže i navod Livija, da je Filip krenuo uz Vardar u Trakiju i da je poslije silaza sa planine nastavio put prema zemlji Dantelâ, koji su nastavali krajeve oko Ćustendila, t. j. dalje prema Bastarnima i Kordiscima.

Da je ova činjenica takovog vidika na dva mora sa najvišeg vrha Koraba bila kao tradicija poznata već od davnine ili barem da se u nju vjerovalo već u doba doseljenja Slavena u ovo područje, čini se da svjedoči i samo današnje ime planine (Korab). »Kuraba« je naime bio pretkršćansko slavensko božanstvo pomorstva, mornarski bog. Od toga i današnje ime: »korablja« za primitivnu lađu. Stari Slaveni, kao i drugi narodi, postavljali su bogove na vrhove planina, kako svjedoče brojna jošte današnja imena, na pr. najviših gorskih vrhova u zapadnom Dinarskom gorju u hrvatskim naseljenjima. Među ostalim vrh Troglav, personifikacija staroslavenskog religioznog trojstva, najviši vrh na Dinari. Slično i u slovenskim naseljenjima vrh: Triglav, najviši vrh u Julskim Alpama. (Vidi: Nikola Dr. Gržetić Gašpićev: O vieri Starih Slovijena, I. dio, Mostar 1900. str. XIX. i t. d.). Tako je i vrhovno staroslavensko božanstvo mornara moglo stolovati na najvišem vrhu zapadnog i srednjeg Balkana, odakle je moglo istovremeno nadzirati Jadransko, Jonsko i Egejsko more, a valjda i dijelove velikog Prespanskog i Ohridskog

Jezeru, po kojem i danas plove stari narodni čamci posve neobičnog oblika, kakovici su po svoj prilici plovili i u doba doseljenja Slavena u ove krajeve, odnosno oni su taj način gradnje sa sobom donijeli

Dr. Ivan Krajač.

3. Nepotpuni i netočni podaci u historijskom dijelu.

U uvodu studije Waltera Schmidkunza »Alpine Geschichte in Einzeldaten« naročito se ističe, da je ovde u glavnom prikazan konstruktivni rad (gradnja planinarskih skloništa) Njemačko-Austrijskog Alpinskog Društva (DOe AV), Švicarskog Alpinskog Kluba (SAC), Austrijskog Turističkog Kluba (ÖTK), i Austrijskog Alpinskog Kluba (ÖAK), dok se djelovanje drugih alpinskih društava napose i inozemnih, nije moglo iz više razloga u obzir uzeti, ali da to nije nipošto učinjeno iz političkih razloga. Ta se ispraka može donekle da odnosi na glasoviti engleski Alpine Club (AC) u Londonu, Francuski Alpinski Klub (CAF) i Talijanski Alpinski Klub (CAI), o kojima se u ovom djelu iznose znatniji historijski momenti; ali za slavenska planinarska društva ona vrijedi u manjoj mjeri. Tako dok se tu spominje barem godina osnutka Hrvatskog Planinarskog Društva u Zagrebu (1874.), Poljskog Tatranskog Društva u Krakovu (1874.), Slovenskog Planinarskog Društva (1893., ali bez oznake sjedišta Ljubljana) i Blgarskog Turističeskog Družestva kao i raznih ruskih planinarskih društava, dotele nema ovde ni spomena o današnjem najvećem slavenskom planinarskom društvu, Klubu Čehoslovačkih Turista u Pragu.

Taj je osnovan god. 1888. zaslugom Vojte Naprstka i prof. Kurza te je u god. 1929. imao prema službenom izvještaju 75.000 članova, 300 odbora (podružnica, sekcija), koji su organizirani u 30 župa), 80 (58 vlastitih i 22 unajmljene) planinarskih kuća i skloništa; osnovao i izdržava oko 500 dačkih prenoćišta; sagradio o svom trošku oko 150 km i markirao odo 25.000 km planinarskih putova; izdaje već 43. godinu društveno mjesečno glasilo »Časopis Turistů« u nakladi od preko 50.000 primjeraka. To je društvo brojem članova, sekcija i planinarskih kuća prva planinarska organizacija u Slavenstvu; treća u Evropi, iza njemačkoga DOe AV sa 245.000 članova, 441 sekcija, 400 planinarskih kuća); jače je od Švicarskoga (SAC sa 28.000 članova i 83 sekcije), koje ga samo brojem (114) planinarskih kuća natkriljuje, kao i od Francuskoga (CAF sa 18.554 člana u g. 1929., 44 sekcije i 60 planinarskih kuća i skloništa). Taj propust udara to više u oči, što se na str. 405. iste studije spominje »Gründung zweier tschechischer Skivereine im Riesengebirge« (1894.), a na drugim mjestima gradnje nemackih planinarskih koliba (Bauden) u Krkonošama, kao da su ti događaji važniji od opstanka i djelovanja toga velikog planinarskog društva. Na isti način pisac prešuće osnutak i rad Asocijacije Slavenskih Turističkih Društava (AST), koja je osnovana god. 1925. na inicijativu KCST. U njoj su udružena ova slavenska planinarska društva: 1. Blgarsko Turističesko Družestvo, koje (zajedno sa Junoševskim (omladinskim) Sojuzom) ima 16.000 članova, 125 kloni (sekacija), 7 planinarskih domova.. 13 dačkih prenoćišta, 17 planinarskih kuća i skloništa; 2. Klub Čehoslovačkih Turista sa 75.000 članova, 300 sekacija, 80 planinarskih kuća i skloništa, 500 dačkih prenoćišta; 3 Poljsko Tatransko Društvo sa 18.000 članova, 33 sekcije i podsekcije, 23 planinarske kuće i skloništa; 4. Savez Planinarskih Društava Jugoslavije sa 28.336 članova, oko 90 sekacija, oko 90 planinarskih kuća i skloništa; dakle AST ima ukupno 137.336 članova, oko 550 sekacija, oko 220 planinarskih kuća i skloništa i oko 510 dačkih prenoćišta. Prema tomu je AST iza DOe AV brojem članova i planinarskih kuća druga planinarska organizacija na svijetu, a brojem sekacija i jače od njega.

Ni o Savezu Planinarskih Društava Jugoslavije, koji je osnovan g. 1925. i danas broji 11 planinarskih društava, nema u tom historijskom pregledu spomena,

kao ni o osnutku njegovih saveznih članova Srpskog Planinarskog Društva u Beogradu, »Fruške Gore« u Novom Sadu, Društva Planinara za Bosnu i Hercegovinu, Romanije i Kosmosa u Sarajevu, HDP Runolista i HTK Slemeđa u Zagrebu i TK Skale u Ljubljani, premda se u istom pregledu iscrpivo bilježi osnutak gotovo svih inozemnih planinarskih društava (izvan Njemačke i Švicarske).

Uopće su nepotpuni i netočni podaci o planinama i planinarskom pokretu u jugoslavenskim zemljama. Tako je u toj studiji među pretečama modernog alpinizma ispušten hrvatski pjesnik Petar Zoranić, koji je iza Dantea (1311. uspeo se zimi na Prato al Saglio (1347 m) kod Camaldoli), Petrarke (1336. uspeo se sa svojim bratom na Mont Ventoux 1920 m) Leonarda da Vinci (1511. uspeo se na Monte Bô 2556 m), dakle kao četvrti u tom malenom kolu, opisao narodnim jezikom uspon na Velebit i Dinaru u pjesničkoj pripovijesti »Planine« g. 1536., t. j. 5 godina prije nego se pojavio na planinarskom polju švicarski prirodoslovac Konrad Gessner (g. 1541.) sa svojim slavospjevom o ljepotama planina »De admiratione montium« na latinskom jeziku i 20 godina prije njegova opisa Pilatusa također na latinskom jeziku. (Dr. J. Krajač: »Petar Zoranić«, »Hrv. Planinar«, 1924. br. 8—10). Tomu kolu preteča treba da se pribroji i glasoviti Hrvat Juraj Križanić, otac slavistike i ujedno po svoj prilici prvi slavenski turist, koji je oko sredine 17. stoljeća u svojim djelima opisao Sibiriju, gdje je u zatočen u proboravio punih 15 godina; ali o njegovu imenu nema također spomena u toj raspravi.

Među pretečama planinarstva u Hrvatskoj zauzima časno mjesto Belszar Hacquet, koji je u drugoj poli 18. stoljeća proputovao svu Hrvatsku, uspeo se na Velu Učku u Istri, Klek kod Oglulina, Ličku Plješivicu i Velebit i taj svoj put opisao u svoja dva djela »Oryctographia Carniolica« (IV. knj. 1789.) i »Physikalisch-politische Reise aus den Dinarischen durch die Julischen, Carnischen, Rhätischen in die Norischen Alpen« (1783.). U to se raspravi W. Schmidkunza doduše spominje Hacquet kao »prvi geograf Istočnih Alpa« kao i njegovi usponi na Triglav, Nanos, Kranjski Snježnik, na Istočne Alpe i Karpate; ali o njegovu prvom istraživanju planina u Hrvatskoj nema u njoj ni riječi. Isto se tako prešućuju imena zaslужnih botanika A. Waldsteina i P. Kitajbela, koji su početkom 19. stoljeća obašli Velebit, Veliku i Malu Kapelu, Ličku Plješivicu i Plitvička Jezera i taj svoj put opisali u djelu: »Descriptiones et Icones Plantarum Rariarum Hung.« (1812.).

To je znamenito djelo ponukalo glasovitog botanika i planinara, saskoga krala Friderika Augusta, da je g. 1838. pohodio našu domovinu, kojom se prigodom uspeo na Klek kod Oglulina u pratnji tadašnjeg pukovnika, a potonjem bana Josipa Jelačića, zatim na putu kroz Krbavu na Ličku Plješivicu, krenuo kroz Liku i preko Malog Halana u Dalmaciju, obašao slapove Krke kod Skradina, otoke Hvar, Vis, Korčulu, vinuo se na Biokovo (1762 m) kraj Makarske i posjetio Kotor i Crnu Goru. Taj je put opisan u tri spisa (I. Valentinielli: Specimen bibliographicum de Dalmatia, Venecija 1842; Sartorio: Dnevnik na talijanskom i njemačkom jeziku; Dr. Biosoletto: Putopis na 264 str. sa slikama, koji je s talianskog preveo na njemački E. Gutschmid). U ovoj studiji se doduše na dva mesta spominje, da se je saski kralj Fridrik August g. 1840. popeo na Krivan u Visokim Tatrama, a god. 1846. na više vrhova u Julijskim Alpama; ali o gornjem putu po našim krajevima i o usponima na naše planine nema ni slova, kao ni o tom, da je on god. 1854. na putu po tirolskim Alpama nastradao nesretnim padom sa kola među Imstom i Brennbühelom, te je na mjestu ostao mrtav.

I mnogo zasluzni njemački planinar Dr. Joh. Frischaut pripada među one strane kulturne pregaoce, koji su utirali pute planinarstvu u Hrvatskoj. On je god. 1874. na svom izletu na Klek, Ličku Plješivicu, Plitvička Jezera i neke vrhove Velebita dao inicijativu preko pok. Bude Budislavljevića za osnutak Hrvatskog Planinarskog Društva, koja je misao iste godine i ostvarena za historijskih dana

otvaranja hrvatskog sveučilišta u Zagrebu. On se je i poslije živo zanimalo za prirodne krasote Hrvatske i na njih upozoravao strani svijet u raznim svojim putopisima: 1. »Bergtouren im kroatischen Grenzlande« (1874.), gdje zanosno slavi Plitvička Jezera; »Plitvička Jezera jedina su na svijetu, nijedno jezero njemačkih Alpa ne može se s njima prispopodbiti«; 2. »Gebirgsfahrer«, u kojem opisuje svoje uspomene na Medvedak, Viševicu i Bjelolasicu u Gorskom Kotaru, na Dinaru i Biokovo u Dalmaciji i na Lovćen u Crnoj Gori; 3. »Aus dem Velebit« (1888., Zeitschrift d. DOeAV); 4. »Das Uskoken-Gebirge« (1890. u istom časopisu). U gornoj se raspravi doduše ističu usponi Dr. J. Frischaufa na Hochtor, Reichenstein, Dachstein, Rinku, Kočnu i Mrzlu Goru u Alpama; ali o njegovom planinarskom pionirstvu u našim krajevima nema ni riječi. (Prikaz zasluznog rada prof. Dr. Joh. Frischaufa za hrvatsko i slovensko planinarstvo donio je naš »Planinarski Vjesnik« g. 1913. br. 1. i 2.).

S obzirom na broj planinarskih kuća i društvenih članova kao i na dosadašnje uspjehe po našem bi sudu valjalo da uđu u taj historijski pregled osim godine osnutka barem ovi podaci: 1. kod Slovenskog Planinarskog Društva (SPD) kao osnivači i dosadašnji glavni predstavnici: Fran Kadičnik, Jakob Aljaž, Fran Kocbek, F. Seidl, Dr. Fran Tominšek, Dr. H. Tuma; u god. 1929. imalo je 50 planinarskih kuća, 11.032 člana i 28 sekcija; izdaje od g. 1894. društveno glasilo »Planinski Vestnik«; provelo potpunu organizaciju planinarstva u Julijskim i Savinjskim Alpama; — 2. kod Hrvatskoga Planinarskoga Društva (HPD) kao osnivači i dosadašnji glavni predstavnici: Dr. I. K. Schlosser-Klekovski, Ludevit Vukotinović, Dr. Đuro Pilar, Dr. Josip Torbar, Dr. M. Kišpatić, Dragutin Hirc, Miroslav grof Kulmer, Vjekoslav Novotni, Dr. I. Krajač, Dr. J. Poljak; u g. 1929. imalo je 8.600 članova, 23 planinarske kuće, 44 sekcije; izdaje od god. 1898. društveno glasilo »Hrvatski Planinar«; dosad izvelo prvo planinarsko otvaranje Dinarskog gorskog sklopa; — 3. kod Blgarskog Turističkog Društva (BTD) osim prije navedenih podataka izdavanje društvenog glasila »Bulgarski Turist« od god. 1902.; — 4. kod Poljskog Tatranskog Društva (Polskie Towarzystwo Tatzańskie) osim gornjih podataka izdavanje godišnjaka »Wierchy« (dosad 8 svezaka) i četveromjesečnika »Przeglad Turystyczny«, pa da je podiglo i uzdržava »alpinski muzej« u Zakopanom. Među istraživačima Balkana valjalo je pored H. Bartha, Ami Boué-a, Ed. Richtera spomenuti barem one, kojih su dala izišla na njemačkom jeziku, kao na pr. Feliks Kannitz (Donau — Bulgarien und der Balkan. Leipzig, 1875—1879 (3 sveska); Ferdinand Hochstetter (1. Die geologischen Verhältnisse des östlichen Theiles der Europ. Türkei (s kartom) 1870.; 2. Das Vitoschgebiet in der Central-Türkei, Petermann, Geograph. Mitteilungen 1872 (88.); a napose valjalo je spomenuti geografa i geologa Jovana Cvijića, koji je god. 1896. prvi otkrio tragove diluvijalnih ledenjaka (glečera) na planini Rila i poslije na nekim drugim balkanskim planinama (1. Das Rilagebirge und seine ehemalige Vergletscherung, Zeitschrift d. Gesellschaft f. Erdk. Berlin 1898; 2. Die Tektonik der Balkanhalbinsel u Comptes Rendus IX. Congrès géol. internat. de Vienne 1903 (str. 347—370); 3. Morphologische und glaciale Studien aus Bosnien, der Herzegovina und Montenegro (s 9 tablica).

Dok se na više mjesta u tom pregledu spominju istraživači znamenitih spilja, valjalo je po našem sudu dodati, da je čuvenu Modru Spilju na otoku Capri u Italiji prvi otkrio 17. VIII. 1826. Hrvat August Kopić, koji ju je opisao u posebnom spomenaru, što se i sada čuva u Capri u, kako to tvrdi glasoviti putopisac Ferd. Gregorovius u svom djelu »Wanderjahre in Italien«, I. Bd. 7. Aufl. Leipzig 1890 str. 381—385. Isto je tako valjalo navesti, da je isto tako divnu Modru Spilju na otoku Biševu kraj Visa u Dalmaciji otkrio g. 1884. bečki turist barun Ransonnet i o njoj priopćio prvi opis u »Wien. Illustrierte Zeitung« 1886. br. 1 str. 11; nadalje

DURMITOR: DOBRI DO. U POZADINI ŠTIT I BOBOTOV KUK (U MAGLI).

Foto: Dr. R. Simonović

da je više spilja u Dalmaciji, a među njima i znamenitu Vranjaču kod Kotlenica kraj Splita, istraživao i opisao poznati njemački geolog F. Kerner.

Na sličan način pisac obrađuje povijest prvih uspona u Triglavskom gorju, Savinjskim Alpama i na Olimpu. Po njegovu prikazivanju Hacquet prvi je pokušao g. 1777., da se sam (!) uspne na vrh Triglava, ali da je dospio samo na Mali Triglav; a god. 1778. da je taj uspon izveo ranarnik Lovro Villonitzer sa jednim lovcem i dva rudara. Geolog Fr. Rosthorn, koji se uspeo na Triglav g. 1828. i taj svoj uspon opisao pod naslovom »Schilderung einer Ersteigung des Terglou in Oberkrain im Juli 1828.« (»Wiener Zeitschrift« 1828), tvrdi, da se je prvi na vrh Triglava popeo Hacquet tek g. 1782., a za Villonitzera, za kojega neki drže da se je prvi na nj uspeo g. 1778., primjećuje R. pod crtom, da je vrlo sumnivo, da li je on prvi dosegao najviši vrh. (I. Wester: Pred 100 leti na Triglavu (Rosthorn), »Planinski Vestnik« Ljubljana, 1928. br. 6). Vjerojatno je, da su se pri tom slovenski seljaci, koji su vodili i pratili Villonitzera: lovac Božić i rudari Mate Kos i Luka Korošec doista uspeli na najviši vrh. No pisac ove studije i ne spominje njihovih imena, premda u uvodu (str. 310.) ističe, da su vodiči kod prvih uspona »najvećim dijelom glavni sudionici« (leitende Partner). Tako prešuće i ime Slovenga nadtalioničara Žerovnika, koji se dvaput (1790. i 1792.) uspeo na Triglav sa domaćim ljudima, starijim i mlađim Kosom; nadalje ispušta ime slovenskog pjesnika Valentina Vodnika, koji se g. 1785. s prirodopiscem grofom Fr. Hohenwartom, propovjednikom Pinhakom i vodičem Kosom popeo na Krešdaricu. Ime slovenskog pisca, »oca slovenske turistike«, Valentina Staniča, koji se dvaput (1800. i 1808.) uspeo na Triglav, pisac iskrivljuje (Stanič), kao i ime dvaju slovenskih svećenika Jakoba i Janeza Dežmana (Deschmann), koji su bili na Triglavu g. 1808. i 1809. Ispušteni su ovi prvi posjetoci Triglava: Slovenci Urban Hodnik i kapelan Šimun Pfeifer iz Srednje Vasi g. 1820.; nadalje Kleiner (g. 1793. po Rosthornu), botanik Fr. Sieber iz Praga (g. 1820.) i kapetan Bosio, koji je god. 1822. sa jednim kaplarom i sa sedam slovenskih seljaka prvi na vrhu Triglava postavio trigonometrijski znak (po Rosthornu). S imenom kapetana Bosio dogodila se u studi i čudna metamorfoza u »Boris« na str. 350., gdje se za g. 1823. veli: »Hauptmann v. Boris errichtet eine Vermessungsypyramide auf dem Grintovec (2569 m), gdje se očito radi o istom licu; ali je u kazalu licā (Personen) i jedno i drugo ime ispušteno! Ime Rosthorna kao posjetnika Triglava i pisca gornjeg opisa, također se ne spominje u ovoj studiji!

Sličan se postupak opaža u piščevu prikazu prvih uspona po glasovitoj sjevernoj stijeni Triglava. Od devet usponskih smjerova i 2 varijante pisac spominje samo tri njemačka smjera, i to: 1. smjer K. Domenigga iz Beča, H. Reinla iz Ischla i Dr. F. Königa iz Graza (g. 1906.); 2. smjer G. Jahna i F. Zimmersa u istoj godini; 3. Bavarski smjer G. Kuglstattera i H. Ungerha (g. 1926.), dok posve zaštuje ne samo njemački smjer Ö. A. K. (Dr. K. Prusik i Roman Szalay g. 1929.) nego i svih pet slovenskih smjerova: Dr. H. Tume: kroz Jugovu Grapu (Dr. Stanko Tominšek i Joža Čop g. 1927.); Gorenjski smjer (Joža Čop, Miha Potočnik i Dr. St. Tominšek g. 1928.); Skalaški smjer (Paula Jesihova i Milan Gostiša g. 1929.); Jugov smjer (Paula Jesihova i Milan Gostiša 1930.). Ta je štunta to čudnija, što je o tim prvim usponima slovenskih planinara donio dva iscrpiva izvještaja s dva nacrta svih smjerova najmjerodavniji alpinistički časopis »Alpine Journal« u Londonu (1930. br. 240), koji te uspone zove »modernim junačkim djelima slovenskih drugova« (»Hrv. Planinar 1931. br. 1.) Jednako zaštuje sve žrtve sjeverne Triglavskе stijene kao i obilnu literaturu o toj stijeni, premda inače pomnivo bilježi smrte nesreće na drugim alpinskim vrhuncima. Oznaće nekih visina i pišanje topografskih imena nisu uvijek točni i pravilni. Tako se na str. 341. i 454. piše Storžik mj. Storžič (ali na str. 336. pravilno: Storžič) i tvrdi, da je visok

2134 m, a ima biti 2143 m. Ime Grintavec u Savinjskim Alpama (2558 m po Badiuri) piše sada Grintouc (str. 381, 336), sada Grintouz (str. 350, 415. i 427.), ili Grintouč (str. 390.), pa mu visinu dva puta označuje sa 2569 m, onda dva puta sa 2559 m, a na str. 415. daje mu visinu Bavškoga Grintavca sa 2350 m (po Dr. Tumi (»Imenoslovje«) 2344 m)! U Savinjskim Alpama, koje na dva mesta u zagradi pribraja Karavankama, pisac ne poznaje Skute (2532 m), Štruce, Turske Gore, Križa, Turskog Žijeja, Brane, Raduhe, pa ni čuvene Logarske doline, a od tolikih planinarskih kuća spominje samo staru njem. kolibu u Okrešlju i Korošcu, te uopće prešućuje sve prve uspone na tim Alpama poslije g. 1907., o kojima je časopis »Oesterreichische Alpenzeitung« br. 1099. g. 1930. potanko izvijestio.

Jalovcu daje na str. 381. visinu sa 2655 m, a ima po Tumi 2643 m. Škrlatica (Suhı Platz) visoka je 2738 m (po Tumi), a ne 2643 m, kako piše na str. 387. 408. Ali dok ju na str. 387. ostavlja u Julijskim Alpama, premješta istu na str. 408. u — »Steiner Alpen!«

I podatci o visini i o prvim usponima Olimpa nisu stalno utvrđeni ni potpuni. Tako se na str. 434. spominje »glavni vrh« Olimpa sa 2917 m, a na str. 356. ističe se izmjera A. Bouéa sa 2974 m, nadalje na str. 369 izmjera H. Bartho (g. 1863.) sa 2985 m. Ta je nestalnost još očitija na str. 366. i 367., gdje se na prvoj strani kod uspona Henzeya iz Pariza u g. 1860. navodi visina Olimpa sa 2917 m, dok se na drugoj strani veli, da ga je g. 1861. isti Henzey izmjerio sa 3050 m. Ali s ovim navodima nestoji u skladu apodiktična konstatacija na str. 312., da je grčki filizof Ksenagora g. 150. prije Krista »začudo točno izmjerio« (auffallend genaue Messung) visinu Olimpa sa 2577! Na str. 434. veli se, da su se g. 1913.aspeli na glavni vrh Olimpa franc. novinar Baud-Bovy i fotograf F. Boissonas; ali se ispušta alpinist i topograf Marcel Kurz, pod čijim je vodstvom taj uspon izveden sa 4 Grka, od kojih su bili vodiči dva lovca Kakalosi. Na str. 439 se doduše spominje, da se M. Kurz sa H. Hickelo-om g. 1921 uspeo na Olimp i izmjerio ga; ali se ne kaže, da je Kurz pri tom konačno ustanovio visinu najvišeg vrha Olimpa 2917.85 m. (Marcel Kurz: Le Mont Olympe (Thessalie). Paris 1923. Ed. V. Atlinger.)

I podatci o prvim usponima nisu potpuni. Tako se ovdje ne spominje francuski turist Sonnini, koji je prvi pokušao da otkrije tajnoviti vrh Olimpa. Njega je poslao g. 1700. francuski kralj Ljudevit XIV. na istok, kojom je prigodom došao na obronke Olimpa. God. 1830. pokušao je isto Uquhart, engleski diplomat; g. 1869. Gorceiz, franc. profesor u Ateni; g. 1875. Gerstner, austrijski kapetan; g. 1904. i 1905. srpski geograf i geolog Jovan Cvijić; ali ni jedan od njih ne dode na najviši vrh. Pisac ispušta veliki izlet od 105 lica i sa 56 životinja iz Atene na Olimp u g. 1927. U njem je uz Grke sudjelovalo više Američana, Engleza, Francuza, Švicara, Španjolaca, od kojih se nekoliko popelo na najviši vrh, a vodio ih opet lovac Kakalos. No isti pisac na 4 druga mesta i istoj raspravi izrijekom ističe slične »Massentouren«, i to tri ogromna izleta što ih je Club Alpino Italiano u g. 1910.—13. izveo u Alpe, i Salmov ulaz na Grossglockner sa 30 lica u g. 1799. (Gornje podatke o usponima donio je franc. časopis »Illustration« g. 1927. br. X.. odakle ih je prenio pok. V. Novotni u »Hrv. Planinar«, br. 1. g. 1928.).

Ako dode do drugog izdanja, ove bi omaške i nedostatke valjalo ukloniti.

J. Pasarić.

STIROVAČA I VELIKI ALAN

Autocesta Jablanac—Stirovača.

Stirovačka Luliba je danas zakonom osigurano zaštitno područje. Ono može služiti za ljetovanje i za gorske izlete iz primorja i ćota, napose iz Raba, Senja, Jablanca i Sv. Jurja. Moru bliža od Stirovače su područja sposobna za zimsko i proljetno skijanje i zimski sport, t. j. između 1500 — oko 1670 m aps. vis. visoko Rožano, prostor po prilici između Alančića, Rožanskog i Golog Vrha; zatim Tuderevo, Mirovo, cijeli Ravni Padež (napose Šegotski i Bilenski te Lubenovac).

Sa Vel. Alana u nastavku od Rožana sjevernije 1 h laganog hoda novim putem osobitim krajobrazem je Rossijeva koliba HPD već u središtu, turistički u Velebitu jedne od najinteresantnijih grupa, t. j. skupine Rožanskih Kukova.

Važnost prilazne ceste. Kao vozni pristup svim tim područjima služi izravno s morske strane jedino cesta, koja iz Senja i Karlobaga, odnosno i sa svojim odvojkom iz Jablanca vodi preko Vel. Alana u Stirovačku Dulibu. Ova je dakle cesta od prvorazrednog interesa kao jedini direktni vozni pristup u ta područja, koja su sposobna za turistički promet u sva godišnja doba. Bez te ceste nema mogućnosti za ozbiljnu turističku eksploraciju tih područja.

Ako se ona ne osposobi za sigurni, brzi i normalni auto-promet, ne može se uopće ni govoriti o razvoju turizma u ovom području. Auto-turizam i auto-promet je radi velikih visina, strmina, golote i udaljenosti bitna i glavna pretpostavka svakog turističkog razvoja u ovom području, dakle i samog alpinizma.

Osim toga služi i ova cesta za izvoz drva iz velebitskih šuma u Primorje.

Ovoj dakle cesti valja sa svakog gledišta posvetiti najveći interes. Kako su krajevi, kuda cesta ide, goli, siromašni i pasivni, mogu oni danas ekonomski oživjeti samo putem razvoja turistike i putem turističke eksploatacije kraja. Zato valja toj cesti osobitu važnost posvetiti, napose i sa stanovišta turističkih interesa, jer to će joj danas i u budućnosti biti glavna funkcija, ako razvoj turizma krene pravcem, kako taj kraj i njegovo pučanstvo zasluzuju.

Mjere za potpuni popravak ceste. Danas cesta, ma da je popravljena, jošte nije potpuno sposobna za auto-promet, a to mora da bude, ako ima svoju prirodnu funkciju da izvršava. Da se uzmogne konačno staviti u stanje sposobno za odvijanje auto-prometa, potrebite su u tu svrhu jošte ove melioracije:

- 1.) Cestovni potez od Dundovića i Bile na sve do Rubčića, t. j. od oko 320 m aps. vis. ceste do oko 660 m aps. vis. prilično je eksponiran, i to često s morske strane i sa kopnene strane; cesta je mjestimice dosta uska, ma da je odlično gradena. Na tom potezu nema cestobrana (parapeta), što oteščava sigurnost vožnje i djeluje neugodno na putnike. Tu bi uz cestu valjalo sagraditi jake kamene cestobrane većinom s morske strane, a gdje je cesta i s kopnene strane otvorena, valja takove postaviti i s te strane. Da se ne suzuje današnja širina ceste, valjalo bi normalno te cestobrane staviti na temelje, koji s vanjske strane ceste sežu do prirodnog tla, sa kojeg je cesta zidom izdignuta. Samo na eksponiranim širokim okretima mogli bi se cestobrani graditi sa same ceste, a ne izvana od temelja. To isto valja provesti i na gornje dvije velike serpentine pod samim Vel. Alanom i to s morske strane, gdje je cesta prema moru

eksponirana. Isto valja provesti i na kratkom komadu uspona na Kosicu iza Velikog Alana.

2.) Gdje je cesta, počevši od Kosice kod Mirova, pa do Jablanca uska i gdje se dade prema brijevu proširiti, valja ju proširiti, da se tako dobije dovoljno prostora za izmjenjivanje vozila bez poteškoća.

3.) Valja pod strogu disciplinu i kontrolu postaviti cestare na ovoj cesti, jer sada na njoj vlada nered, kojemu valja prije iduće sezone bezuvjetno doskočiti. Ovog je ljeta n. pr. gotovo sav tučenac i kamenje za nj ležalo na cesti sa strane brijeva. Time je i onako otvorena uska cesta postala jošte opasnijom, jer su se teška i natovarena kola morala izmjenjivati jošte više na strani i onako eksponiranog dijela ceste uz dolinsku šupljinu, a bez svakog cestobrana. Nadalje kupovi tučenaca, umjesto da barem počinju od samog ruba ceste, u znatnom su se dijelu nalazili od ruba ceste udaljeni $\frac{1}{2}$ do 1 m i tek tu im je bio vanjski njihov kraj, pa je na taj način i onako uska cesta učinjena mjestimice tako uskom, da je izmjena dvaju kola uopće postala nemogućom. Poradi toga je n. pr. auto radi izmjene sa kolima morao po 100 i više metara natrag, dok je otkrio mjesto, gdje kupovi tučenaca ne leže blizu sredine ceste i onđe je morao čekati, dok je niz kola polagano mimo njega prešao. Međutim to jošte nije sve. Među onima, koji su tučenac tukli, bilo je očito i takovih, koji su znali, da cestara ili uopće nema ili uopće nemaju očiju ili se naprsto ne brinu za cestu, pa su oni šaleći se sa tudim životima postavili svoje kupce ne u osi ceste, nego više ili manje poprečno pod kutem na samu os ceste, pa su tako svojim kupovima tučenaca, postavivši ih više ili manje poprečno, zašli do blizu polovice ceste. Auto je pod tim uvjetima mogao dakako samo velikim oprezom prolaziti, da se nenadano ne namjeri na kupac tučenaca gotovo usred ceste i da ga takav poprečni kup tučenaca ne prebací.

(Svršit će se).

PLANINARSKA PREDAVANJA

Ljepote Durmitora.

Pod tim naslovom držala je gda. prof. Marijana Heneberg-Gušić zanimljivo predavanje sa vrlo lijepim projekcijama, što ga je 6. III. HTK »Sljeme« priredilo u Pučkem sveučilištu. U uvodu je zgodno istaknula ove odlike Dinarskih planina uopće, a Durmitora napose: Ako te planine svojim najvišim vrhovima i dosežu visinu tek od 2500 m, pa ako i nisu zaognute blistavim glečerskim ledom, one se ipak, i to baš njihov najviši predio, u mnogome mogu takmititi s odabranim predjelima vanjskoga svijeta, jer su ovdje razvite specijalne forme tla, značajne samo za područje krša. A taj najviši njihov predio u povirju Neretve, Pive, Tare i Lima tvore sistem terasa, što ih s jedne strane presijecaju duboke i strme klisure ovih rijeka, a s druge se strane iz njihovih ravni uzdižu bizarni vrhunci najviših planinskih kosa Volujaka, Tovarnice, Maglića i Durmitora. Među njima je Durmitor dinarska kulminanta, okružena prostranim širokim visoravnima omedena sa zapadne strane površi Pivske planine, a s istoka zelenim, pitomim Drobnačkim Jezerima. Upravo te duboke riječne klisure, od kojih je najsišnija Tara, pa onda prostrane visoke ravni s dalekim vidicima, svježim planinskim uzduhom i stepnim karakterom kraja, zatim središnja planinska skupina svojim bizarnim krečnjačkim sastavom, silnim stijenama, fantastičnim oblicima vrhova, i ostalim zagonetnim fenomenima krša, mogu zadovoljiti i najizbirljivijega poznavoca planinskog svijeta. Potom je s pomoću jasnih i sjajnih slika potanko prikazala pojedine ljepote Durmitora: veličanstvenu tektonsku uvalu Škrke —

»srce Durmitora«, kako ju je nazvao planinarski Nestor Dr. R. Simonović — Bobotov Kuk, Prutaš, Šarene Pasove, koje su njemački geolozi samovoljno prozvali »Zelenim Pasovima«, nadalje centralnu skupinu Durmitora, vrlo zanimljiv uspon na Bobotov Kuk njegovom istočnom stijenom, pak u geološkom pogledu znameniti Prutaš. U drugom je dijelu predavanja prikazala život i običaje durmitorskih gorštaka, koji su pravi rasni predstavnici našega dinarskog etničkog tipa. Opcinство je na koncu pozdravilo gđu. predavačicu živahnim pljeskom i odobravanjem.

Predavanje o Durmitoru u Beogradu.

Ista predavačica držala je 15. III. o. g. u Narodnom Univerzitetu u Beogradu predavanje s projekcijama pod naslovom: »Durmitor i okoline planine; geomorfološki i antropogeografski prikaz«. U njem je pored gornjih momenata sa naučno-stručnoga gledišta potanko prikazala karakteristične geografske, geološke i etnografske pojave na durmitorskim planinama.

Predavanje o Velebitu u Osijeku.

Naša agilna podružnica »Jankovac« u Osijeku priredila je dne 15. ožujka 1931. planinarsko predavanje pod naslovom: »Velebitom od Vratnika do Obrovca«. Predavanje je održao Dr. Josip Poljak, potpredsjednik HPD u dvorani kina »Royal« u 10 i pol sati pred znatnim brojem slušatelja. Predavač u brojnim i vrlo lijepim diapositivima poveo je slušatelje diljem cijelog gorskog grebena Velebita, pa je svagda od stanovitih točaka grebena odvojio po koji izlet ili prema primorskoj ili prema kopnenoj strani i prikazao tako sve istaknutije osebine našeg gordog starca Velebita. Predavanje je završilo oko 12 i pol sati sa burnim povlađivanjem predavaču.

Predavanje o Zrinskoj Gori u Varaždinu.

Dne 22. II. držao je prof. Vladimir Stahuljak, začasni član i odbornik HPD-a, u Pučkom sveučilištu u Varaždinu planinarsko predavanje o Zrinskoj Gori s ovim točkama: Geografski smještaj; historijske znamenitosti; planinarski objekti. Predavač je ilustrirao svoje razlaganje projekcijama velikog broja vlastitih snimaka iz toga kraja.

DRUŠTVENE VIJESTI

DRŽAVNA POTPORA HPD PODRUŽNICI »MOSOR« U SPLITU. Na gođišnjoj skupštini od 1. III. o. g. objavio je predsjednik g. prof. Girometta važnu i radosnu vijest, da je nedavno Ministarstvo šuma i ruda podijelilo podružnici »Mosor« pripomoć od Din 150.000 u svrhu daljnega pošumljivanja Mosora i unutrašnje uredaja u novom planinarskom domu na Mosoru, koje će služiti za nadzor i dalnje provođenje pošumljenja. Tako je omogućeno, da se pristupi izvedenju unutrašnjeg uredaja tako, da će se dom do jeseni dovršiti i otvoriti planinarskom prometu. Tom prilikom predsjednik je izrazio duboku i trajnu zahvalnost gđ. ministrima Dr. M. Drinkoviću i ing. L. Srnecu, koji su se svojski zauzeli za »Mosor«.

SKI-SEKCIJA U — SPLITU! To se čini gotovo fantastično s obzirom na blagu klimu i rijetkost snijega u okolici Splita. Pa ipak se naša vrlo agilna podružnica »Mosor« u Splitu ozbiljno latila posla, da osnuje takvu sekciju i tako omogući svojim članovima gajenje zimskog športa, kako je to prošle godine učinila naša podružnica »Orjen« u Dubrovniku. U tu je svrhu 7. III. o. g. odaslala nekoliko svojih članova, koji su se prije bavili skijanjem, da pod vodstvom g. prof. Gattina istraže teren oko Vagnja (1200 m) između Sinja i Livna te da odaberi i označe zgodne pozicije za skijanje.

Planinari su se vratili s povoljnim rezultatom, da vrhovi Vagnja, koji je kroz čitavu zimu pokriven snijegom i okružen alpinskim predjelom, pružaju vrlo zgodno poprište za zimski šport. A kako vožnja autobusom iz Splita do Vagnja traje samo nešto preko 2 sata, sva je prilika, da će buduće zime splitski skijaši na njem izvoditi svoje vježbe.

† IVAN JEUŠNIK, odbornik HPD središnjice u Zagrebu, preminuo je nakon teške bolesti 24. III. o. g. u 54. godini života. Rđenom S'ovenac i oduševljen planinar rado je prije 10 godina stupio u redove našega društva i požrtvovno sudjelova u novom planinarskom pokretu. Stoga je već prilikom osnutka Putne blagajne (11. II. 1924.) izabran u upravni odbor, u kojem je bez prekida djelovao do svoje smrti. Isto je tako pomagao kada osnutku naše foto-rekcije, kojoj je bio odbornik kroz dvije godine. U središnji upravni odbor bio je optiran 21. II. 1927. i na glavnoj skupštini g. 1928. ponovo izabran za odbornika. Izvan svoga zvanja — bio je poslovoda radionice državnih željeznica — cijelo je slobodno vrijeme posvećivao omiljelom planinarstvu i društvenom radu, napose na društvenim priredbama i propagandističkim izletima. Planinari u njem gube dobro druga i odana prijatelja.

POZIV FOTO-AMATERIMA. Molimo amatere, koji se bave Schmal-filmovima 16 mm, da bi nam ih u interesu propagande ljepota naše zemlje posudili za prikazivanje u našim izlozima na Zrinjevcu 20. Filmovi treba da prikazuju ljepote naše zemlje i obrađuju prirede i motive etnografskog i ostalog turističkoga značaja. Tački će se filmovi prikazivati pod punim imenom vlasnika: opisem motiva i predjela, o kojem se radi, pa ćemo ovo obilježje vlasništva filma objaviti u formi i tekstu, koji nam dozvoli ili predloži vlasnik. Svaku garantiju za povratak nečetećenog filma preuzima na sebe Savez za promet stranaca »Putnik«, Zagreb, Zrinjevac 20. Prikazivanje se vrši svako veče od 7—9 sati u našim prizemnim izlozima na Zrinjevcu.

OPTIČKA TVORNICA G. RODENSTOCK, MÜNCHEN dobila je od najvišeg nadležnog mjeseta, Njemačkog državnog patentnog ureda, potvrdu, da je njezin novi Adar-dalekozor najbolje dosad izrađen Galilei-staklo i da potom predstavlja najizvrsniji proizvod svjetske optičke industrije. Golema veličina vidnog polja i jakosti svjetla, kao malena težina (285 gr.), takova su svojstva tog dalekozora, da se može vanredno zgodno upotrebljavati na putovanju ne samo u ravnicu, nego i u planinama, kao i u lovnu i na športskim igralištima. Adar je izrazito univerzalno staklo, sa najvišom optičkom savršenošću. Njegova cijena od 640 dinara je prema tomu vrlo niska.

Interesenti mogu Adar-dalekozor dobiti na pokus od uprave središnje Hrvatskoga Planinarskog Društva u Zagrebu, kao i od zastupnika tvornice M. Klipfel, Beograd, Cara Uroša 12.

SADRŽAJ: Dr. I. Poljak: Durmitor (s 1 umj. slikom u prilogu i 3 slike u tekstu) str. 85. — Dr. J. Krajač: Sa južnog Velebita (s 1 nacrtom) str. 93. — Dr. I. Flegier: Istočni masiv Prenja (s 1 umj. slikom u prilogu i 1 u tekstu) str. 96. — Planinarska literatura: Alpines Handbuch (ocjena dra. I. Krajača i J. Pasarića) str. 101. — Dr. I. Krajač: Stirovača i Veliki Alan, str. 109. — Planinarska predavanja, str. 110. — Društvene vesti, str. 111.

»Hrvatski Planinar« izlazi 12 puta na godinu: pretplata stoji godišnje Din 50.— (za dake i naučnike Din 40.—; za inozemstvo Din 70.—). Pretplatu, reklamacije, rukopise i fotografije prima HPD središnjica u Zagrebu, Dolac broj 1. Odgovorni urednik: prof. Josip Pasarić, Ulica Kraljice Marije 20. — Izdavač »Hrvatsko Planinarsko Društvo« u Zagrebu. — Tiskat »Tipografije« d. d. Zagreb, Preradovićev trg 9. — Za tiskaru odgovara I. Ivanković, Zagreb, Selska c. 39.